

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра генетики та рослинних ресурсів

Левицька Х.М., Бойка О.А.

Методичні рекомендації щодо написання
курсової роботи з дисципліни «Паркознавство»

м. Запоріжжя
2025

ВСТУП

Курсова робота – це наукова робота практичного спрямування, яка призначена для закріплення теоретичних знань та практичного засвоєння знань, умінь та навичок. Курсова робота – це окремий вид оцінювання роботи здобувача освіти. Курсова робота вписується окремим рядком у залікові книжки та у додаток до диплома. Максимальний бал оцінювання курсової роботи з дисципліни – 100 балів.

Критерії оцінювання роботи:

Дотримання структури та вимог роботи – 10 б.

Подання вступу та теоретичного матеріалу (повне розкриття проблеми, актуальність та мета роботи) – 30 б.

Оформлення проекту роботи – 30 б.

Наявність обґрунтованих висновків – 5 б.

Оформлення переліку посилань – 5 б.

Захист роботи: наявність презентації, представлення роботи, відповіді на питання – 20 б.

Структура курсової роботи включає:

1. Титульний аркуш (див. Додаток)
2. Зміст
3. Вступ
4. Основна частина
5. Висновки
6. Перелік посилань
7. Додатки (за необхідністю)

ЗАВДАННЯ: Розробити план реконструкції пам'ятки садово-паркового мистецтва (будь-який занедбаний парк міста) та відновлення його декоративних якостей. Якщо парк займає велику територію, можна брати в роботу, лише частину території.

Обов'язкові вимоги до виконання роботи:

1. Теоретичні основи реконструкції
2. Створення проекту реконструкції, який буде включати **2 плани**:
1-й – опис поточного стану об'єкта реконструкції, задачі відновлення
2-й – загальний опис робіт, що плануються, тобто етапи реконструкції та відновлення (наприклад: вирубка сухостою, вивіз залишків будівельного сміття і тд.), методи і прийоми реконструкції та інше.
3. Асортиментна відомість (видовий склад рослин, які будуть використовуватись для відновлення, їх кількість і тд.)
4. Втілення авторського погляду, рекомендації охоронних заходів по збереженню зелених насаджень і т. ін.

Для детального ознайомлення з вимогами користуйтеся теоретичним матеріалом наведеним нижче.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ РЕСТАВРАЦІЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПАМ'ЯТОК САДОВО- ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА

Задачі відновлення садово-паркових ландшафтів:

- 1) збереження цінних ландшафтних утворень, композиційних рішень парку та дендрологічних угруповань;
- 2) раціональне використання для організації відпочинку населення, проведення науково-експериментальних робіт, підвищення естетичного рівня мешканців.

Методи збереження садово-паркових комплексів: консервація і адаптація, реставрація, реконструкція, відновлення

Збереження паркових комплексів або окремих елементів може здійснюватися шляхом використання наступних методів:

А) *консервація і адаптація* (приспосовання до сучасних умов), в процесі яких паркові композиції зберігаються без змін, споруди і парк пристосовуються до нових умов експлуатації;

Б) *реставрація* всього парку або окремих його ділянок – застосування радикальних методів зміни елементів ландшафту з метою одержання закінчених композицій, характерних для певного періоду розвитку парку. Доцільно використовувати при відновленні у висхідному виді невеликих цінних ділянок або фрагментів.

В) *реконструкція* – корінне переобладнання парку з метою покращення його вигляду у відповідності до сучасних вимог організації парків, паркових експозицій, функціональної спрямованості. Проводиться з використанням сучасних досягнень науки і техніки та спрямовується на відтворення загального вигляду, ідеї, стилю парку-пам'ятки. Реконструкція включає обережне і послідовне вивчення старовинного парку на основі спадковості, застосування нових прийомів планування, що доповнюють збережені елементи композиції.

Г) *відновлення* – найбільш комплексний термін. В процесі відновлення можуть розв'язуватися завдання як з реставрації окремих найцінніших елементів ландшафту, так і з реконструкції решти ділянок. Загальна мета відновлення – відтворення колишнього виду ландшафтів і пейзажів, планування втрачених елементів композицій у повній відповідності до духу часу створення парку.

Класифікація пам'яток садово-паркового мистецтва за певними ознаками

Парки-пам'ятки поділяють на дві основні класифікаційні групи: I – за містобудівною характеристикою; II – за особливостями композиційного рішення.

В свою чергу I групу поділяють за наступними ознаками:

А) за величиною – малі парки (площа до 10 га), середні (від 10 до 50 га), великі (від 50 до 200 га), крупні (понад 200 га);

Б) за розташуванням на території – міські, селищні, сільські, міжселищні;

В) за значенням – загального і місцевого значення;

Г) за відомчою приналежністю;

Д) за функціональним використанням – рекреаційні, рекреаційно-туристичні, науково-пізнавальні (парки-музеї, ботанічні сади, дослідні бази АН), навчально-виховні, оздоровчі.

Група II поділяється за наступними основними ознаками:

А) за часом виникнення і формування парку – старовинні (XVI – XIX ст., початок XX ст.) і сучасні, створені після 1917 р.;

Б) за стильовою характеристикою архітектурно-планувального рішення – регулярні, пейзажні, комбіновані;

В) за складом основних компонентів паркового ландшафту – архітектурно-ландшафтні парки (кількість, розмір і цінність пам'ятників архітектури є пануючим елементом організації парку); культурно-ландшафтні парки (переважають споруди, пов'язані з розвитком історії і культури); природно-ландшафтні (побудовані на основі природних форм з незначною кількістю підпорядкованих об'єктів архітектури);

Г) за ступенем збереження основних історичних компонентів – добре збережені (архітектурно-планувальні елементи збереглися повністю й експлуатуються), частково збережені (не більше 50 % компонентів збереглися і знаходяться у відносно задовільному стані), погано збережені (докорінно змінені і їх відновлення є недоцільним);

Д) за культурно-історичною й естетичною цінністю парків, в залежності від цінності об'єктів культури, архітектури, дендрології.

Архітектурно-ландшафтні парки можуть бути поділені на підтипи у відповідності до наступних ознак:

А) типологія або характер архітектурних об'єктів – парки з об'єктами громадянської, культової або оборонної архітектури;

Б) стильова характеристика архітектурних об'єктів (готичний, романський, барокко).

Етапи реставрації пам'яток садово-паркового мистецтва. Зміст вихідних даних для проектування

Реставрація і реконструкція парку-пам'ятки виконується за рішенням місцевих або державних керівних органів з наступним включенням його до титульного списку проектних і пошукових робіт.

Основою для архітектурно-планувальних заходів з відновлення парку-пам'ятки є розширене завдання на проектування, складене замовником із задіянням проектних організацій і можливих авторів-виконавців. Крім завдання на проектування, замовник видає провідній проектній організації вихідні матеріали для обстеження території і проектування відновлення парку. До них належать кліматологічні, інженерно-геологічні, гідрологічні й ґрунтові дані, топооснова;

ситуаційний план міста (району) з нанесенням меж об'єкта, який відновлюється, й існуючих під'їздних шляхів до нього; витяг з генерального плану міста.

Поряд з цими вихідними документами проводяться додаткові пошукові роботи з вивчення і натурального обстеження території парку-пам'ятки. Результатом робіт є дендрологічна, лісотопологічна, лісомеліоративна, водогосподарська, санітарно-технічна, агроекономічна, архітектурно-композиційна картосхема з пояснювальними записками, а також графічні й текстові матеріали історико-архітектурної і ландшафтної оцінки території.

На основі пошукових робіт і комплексної оцінки території проводять корегування завдання на проектування (функціональне використання об'єкта, межі охоронної зони, склад намічених до відновлення і будівництва споруд, стадії проекту).

Зміст проектної документації

Проектування відновлення стровинних парків проводять у три стадії: генеральний план відновлення, технічні проекти й робочі креслення. Якщо об'єкт зберігся у задовільному стані або не потребує істотних перетворень, проектування відновлення проводять у дві стадії: технічне проектування і робочі креслення.

Навпаки, при розробці особливо складних об'єктів (видатних пам'яток садово-паркової архітектури, які мають культурно-історичне і наукове значення) рекомендується включати попередню стадію проектування – ескизний проект. Він являє собою варіанти композиційного задуму, з розміщенням споруд, які передбачені програмою проектування. Вибір одного з цих варіантів є основою для подальшого проектування.

Генеральний план, в залежності від характеру, значення і розмірів об'єкта, повинен містити:

- 1) опорний план з додатками ситуаційних і оцінкових картосхем, які були складені в період пошукових робіт;
- 2) директивний план відновлення парку-пам'ятки з вказанням етапів втілення і заходів з його збереження;
- 3) схеми культурно-історичного, композиційного і функціонального зонування;
- 4) схеми ландшафтного зонування з виділенням секторів і напрямів видимості;
- 5) дендросхеми і схеми вирубок і нових насаджень за почерговістю виконання;
- 6) схеми дорожно-стежкової сітки й вертикального планування, водного обладнання, водостоків і гідромеліорації, водопостачання і каналізації, електропостачання й освітлення, комплексного благоустрою;
- 7) відомості об'єктів за чергою, кошториси, пояснювальну записку (з директивними вказівками щодо догляду за насадженнями та іншими елементами паркового ландшафту).

Графічний матеріал слід виконувати: генеральний план парку

площею понід 20 га – в масштабі 1:2000 – 1:1000, площею до 20 га – 1:1000 – 1:500. Всі інші графічні матеріали – в масштабі, який не перевищує масштаб генерального плану парку.

Технічний проект розробляється на основі затвердженого генерального плану відновлення. Він містить корегування директивного генерального плану і додаткову розробку деталей композиційного рішення культурно-історичної зони згідно з вказівками інстанції, що затверджує. У технічному проекті уточнюється також почерговість заходів з реставрації і ландшафтної реконструкції різних ділянок зелених насаджень, з улаштування або відновлення водойм, гідротехнічних споруд, з розміщення малих архітектурних форм (МАФ).

Робочі креслення є заключною стадією проектування відновлення парку-пам'ятки. До складу робочих креслень входять:

- 1) розбивні креслення планування з вказанням прив'язок нових алей і доріжок, паркових споруд, виділенням доріжок і майданчиків, що будуть ліквідовані або залишені;
- 2) робочі креслення реконструкції насаджень (за почерговістю реконструкції) з вказанням насаджень, що будуть збережені, вирублені або пересажені, а також нових насаджень з прив'язковими розмірами;
- 3) робочі креслення вертикального планування з планом в проектних горизонталях і з вказанням дерев, сходів, підпірних стінок, напряму водовідводів, лотків, що будуть збережені;
- 4) повздовжні та поперечні профілі доріжок і алей, схема типів їх покриття і конструктивні профілі;
- 5) робочі креслення підземних комунікацій (водопостачання, каналізація, дренаж), поливного водопроводу;
- 6) робочі креслення зовнішнього освітлення, МАФ, що створюються за індивідуальними і типовими проектами, відновлення водойм, гідротехнічних споруд;
- 7) розбивні креслення квітників.

Розбивні креслення планування слід складати на топооснові: для середніх, великих і крупних парків (площа не більше 10 га) – в масштабі 1:2000 – 1:1000; для малих парків (площа менше 10 га) – в масштабі 1:500; для детального паркового планування – в масштабі 1:200, 1:100, 1:50, 1:20.

Етапи відновлення

Відновлення парку-пам'ятки може здійснюватися поетапно. В залежності від збереженості парку, його розміру, розташування та інших чинників можуть бути рекомендовані такі етапи відновлення.

Преший етап – вивчення й оцінка території парку. Проводяться інвентаризація визначних місць парку, а також дослідницькі роботи, в процесі яких виявляються історичні, археологічні, архітектурно-планувальні та інші особливості парку. Інвентаризація повинна включати звіт або відомість про стан елементів ландшафту, рослинності, водойм, рельєфу, графічну, фотографічну та описову документацію.

Другий етап – уточнення завдання на проектування і складання

директивних вказівок (тобто програми або завдання на прокетування), які містять дані про призначення парку взагалі та окремих його елементів і споруд; шляхи відновлення або консервації окремих ділянок парку.

Директивний план може містити вказівки, що стосуються існуючого положення; вдосконалення існуючого положення парку; звільнення території від елементів, що порушують структуру парку; вдосконалення структури шляхом доповнення її відсутніми елементами; вдосконалення композиції шляхом доповнення (або усунення) деяких елементів; пристосування (адаптація) парку або споруд до нової функції; можливого збільшення або зменшення розмірів об'єкта; шляхів відновлення – реставрації чи реконструкції парку або окремих його елементів.

Третій етап – складання проекту відновлення і збереження парку на стадіях генерального плану, технічних і робочих проектів з вказанням почерговості виконання відновлювальних робіт.

Четвертий етап – втілення проекту в життя при постійному авторському нагляді. Складаються виконавчі креслення за ділянками, які реставруються або проходять реконструкцію. Ці креслення стають висхідним матеріалом для проведення подальших робіт з планування і благоустрою парку-пам'ятки.

Втілення проекту в життя і авторський нагляд

Реставраційні й реконструкційні заходи, а також підготовчі роботи до них здійснюють на основі директивного плану відновлення парку-пам'ятки.

Перенесення проекту на місцевість проводять з точним дотриманням всіх прив'язкових розмірів, які вказані в робочих кресленнях, при обов'язковій участі представників авторського колективу проектної організації. Авторський нагляд повинен здійснюватися постійно при проведенні робіт з реконструкції зелених насаджень як найбільш відповідальної частини відновлювальних робіт.

Результати відновлювальних робіт у культурно-історичній зоні слід періодично фіксувати на топооснові у вигляді звітно-виконавчих креслень.

Вказівки і пропозиції авторського колективу в міру втілення проекту відновлення слід заносити в журнал авторського нагляду або фіксувати в акті обстеження. Керівник відновлювальних робіт повинен робити у журналі відмітки про виконання цих вказівок.

Звітно-виконавчі креслення і журнали авторського нагляду зберігаються на місці виконання робіт і є обов'язковими документами, що пред'являються при здаванні – прийманні повністю відновленого об'єкта.

Приймання до експлуатації парків-пам'яток повинно здійснюватися із дотриманням правил «Технічних умов на виробництво» і «Приймання будівельних та монтажних робіт (робіт з озеленення)».

Кінцеве приймання до експлуатації парків-пам'яток садово-паркового мистецтва здійснюється після закінчення всіх видів робіт спеціальною комісією. Очолювати цю комісію повинен представник органів охорони пам'ятників, до її складу входять також представники:

замовника і авторського нагляду; держконтролю і санітарної інспекції; організації, яка буде використовувати парк-пам'ятку, а також організації, що виконувала роботи.

Охорона і збереження зелених насаджень

Згідно з українським законодавством, відповідальність за охорону і збереження міських зелених насаджень несуть їх землекористувачі.

Як зазначає В.П. Кучерявий (2005), у парках, скверах, бульварах, лісопарках, на вулицях відповідальність за збереження і належний догляд за ними несуть керівники міських (районних) підприємств зеленого і лісопаркового господарства та благоустрою; на вулицях перед будівлями до проїжджої частини, у внутрішньоквартальних насадженнях і садах мікрорайонів – керівники підприємств, відомств, організацій, житлових управлінь, начальники житлово-експлуатаційних контор, домоуправлінь, коменданти, орендарі будівель; на територіях підприємств, відомств та інших організацій, а також на прилеглих до них територіях і в санітарно-захисних смугах – керівники підприємств, установ і організацій; на територіях зелених насаджень, відведених під забудову (від дня початку робіт), – керівники будівельних організацій; на пустирях – керівники прилеглих підприємств, організацій, житлових органів або підприємств зеленого господарства (благоустрою) згідно з рішенням міських (районних) держадміністрацій.

Власник насаджень *зобов'язаний забезпечити* збереження зелених насаджень, доріжок і обладнання та догляд за ними; протягом року здійснювати необхідні заходи з боротьби із шкідниками і хворобами зелених насаджень, у тому числі прибирання сухостою, вирізку сухих і поламаних сучків, замазку ран і дупел на деревах; влітку у суху погоду – полив газонів, квітників, дерев і чагарників; не допускати витоптування газонів і складування на них матеріалів, піску, сміття, снігу, льду; нові посадки дерев і чагарників проводити лише за проектами, погодженими із підприємствами зеленого господарства і головним (районним) архітектором, із суворим дотриманням агротехнічних заходів; у всіх випадках знесення і пересадки дерев і чагарників, зміну планування мережі доріжок, майданчиків, газонів і знищення обладнання допускати лише з письмового дозволу підприємств (управлінь) зеленого господарства, збитки відшкодовувати за встановленими розцінками; при наявності водойм на озелененій території утримувати їх в чистоті й проводити капітальне очищення не менше одного разу на 10 років; передбачати в річних кошторисах виділення коштів на утримання зелених насаджень.

ПЕРЕДПРОЕКТНІ ПОШУКОВІ РОБОТИ

Попереднє вивчення парку-пам'ятки

Розробці проекту відновлення передуює етап всебічного аналізу парку-пам'ятки, який включає наступні моменти:

1). Вивчення історії виникнення і розвитку паркового комплексу. При цьому з'ясовуються основи висхідних композиційних рішень, наступні зміни у плануванні, архітектурних спорудах, водному обладнанні, геопластиці, зелених насадженнях, у границях території.

Джерелами для вивчення історії парку є архівні матеріали, краєзнавчі музеї, старовинні гравюри і фотографії, вітчизняні та закордонні посилання, альбоми про старовинні парки, натурні обстеження. Дані з вивчення заносять в спеціальну анкету (Додаток А).

2). При аналізі сучасного стану паркового комплексу необхідно встановити:

а) відомчу приналежність парку;

б) сучасне функціональне використання території та існуючих архітектурних споруд;

в) ступінь збереженості архітектурних об'єктів, планувальної сітки, старовинних насаджень, водойм та інших елементів парку;

г) рівень відвідування парку, напрям напружених шляхів руху і концентрації відвідувачів на окремих ділянках;

д) стан елементів і споруд інженерного призначення і благоустрою;

е) наступні архітектурно-планувальні нашарування.

Дані вивчення сучасного стану повинні заноситися в спеціальну відомість.

3). Аналіз містобудівельної ситуації парку:

а) розташування парку в населеному пункті або у прилеглому районі;

б) транспортна доступність парку, його зв'язки з магістралями;

в) наявність і розташування поблизу інших паркових масивів, які є центрами атракції населення;

г) характеристика прилеглої до парку забудови й природного оточення;

д) характеристика ландшафту (Додаток Б).

Матеріали, які характеризують стан парку-пам'ятки, повинні містити пропозиції проекту районного планування або генплану міста з прогнозами використання паркової території.

Історико-архітектурна оцінка

Результатом попередніх досліджень повинна бути історико-архітектурна оцінка об'єкта (Додаток А).

Дані з історико-архітектурної оцінки повинні стати основою для складання оцінкової картосхеми, на яку наносять:

а) заповідні й меморіальні зони;

б) зони цінного історичного планування і забудови різних періодів;

в) композиційні райони;

- г) композиційні осі;
- д) споруди, елементи ландшафту, що порушують вихідну основу архітектурно-планувального рішення;
- е) нові споруди й елементи дорожно-стежкової сітки, які не порушують загальне композиційне рішення парку.

Роботи з історико-архітектурної оцінки повинні проводитися в два етапи: польовий і камеральний.

Польовий цикл включає:

а) рекогносцирувальне обстеження. Проводиться на основі існуючих плану або схеми, супроводжується коротким описом стану архітектурних споруд, планування, системи алей, форм майданчиків, руйнування ландшафтів.

б) розробку маршруту руху по території об'єкта;

в) прив'язку або уточнення прив'язки споруд і дерев до опорної сітки, нанесення їх на план. Проводять на фрагментах плану в М 1:200, 1:250, 1:400, 1:500, з яких потім складається загальний план в М 1:500 або 1:1000;

г) заповнення відомостей обстеження.

Камеральний етап закінчується складанням таких документів:

а) ситуаційного плану об'єкта в М 1:2000, 1:5000;

б) схеми існуючого зонування території в М 1:1000, 1:5000;

в) детального плану декоративних рослинних угруповань в М 1:100, 1:200, 1:500;

г) опорного плану об'єкта в М 1:500, 1:1000;

д) пояснювальної записки з відомостями всіх етапів обстеження.

Ландшафтна оцінка території

Ландшафтна оцінка території проводиться з врахуванням характеристики основних компонентів ландшафту – рельєфу, ґрунтів, геологічних умов, рослинності, кліматичних й естетичних особливостей.

Кліматична характеристика складається з оцінки загального кліматичного тла району і мікроклімату території парку. При вивченні загального кліматичного тла звертають увагу на фактори, які впливають на комфортні умови. Такими факторами є ефективні температури теплового періоду року, відносна вологість і середня швидкість вітру в той же період, зміни інтенсивності прямої та розсіяної радіації при безхмарному небі і тривалість вегетаційного періоду.

Оцінка мікроклімату ділянки базується на аналізі кліматичних і метеорологічних особливостей приземного шару повітря. Мікрокліматичні особливості окремих ділянок парку визначаються експозицією, умовами місцевої циркуляції повітря та морозонебезпечністю.

Характеристика ґрунтів необхідна для визначення лісорослинних і санітарних умов ділянки, придатності для побудови споруд. При цьому вивчається ґрунтовий покрив, ґрунтоутворюючі та підстильні породи, визначається тип ґрунтів за механічним складом. Окремо виділяються насипні ділянки та штучні западини.

На ґрунтовій карті у М 1:2000 або 1:5000 повинні виділятися ділянки, які різко відрізняються між собою. На карту також наносять заболочені ділянки і вказують загальний відсоток заболоченості території.

Також необхідною є характеристика інженерно-геологічних умов: допустимий тиск на різних ділянках парку, глибина залягання ґрунтових вод, характеристика рельєфу.

Для відтворення лісорослинних умов, які існували в період розквіту парку, а також для розробки заходів з благоустрою водойм необхідно прослідкувати конфігурацію всіх водних поверхонь природного і штучного походження. При обстеженні слід вказати площу водойм та їх середню глибину, ступінь заболочування, стан берегів. Якщо вони є протічними, то зазначити, з якою саме природною водною системою вони пов'язані.

У випадках, коли старовинні парки-пам'ятки розташовані на берегах річок або моря, необхідно вказати затоплюваність території та повторення періодів затоплення.

Рельєф повинен бути показаний у горизонталях з інтервалом 1 – 0,5 м, з позначками верхівок і западин усіх значних перепадів рівня. Наводять також геоморфологічну характеристику території. Для оцінки ландшафту парку-пам'ятки складають характеристику рельєфу із вказанням експозиції схилів і висоти над рівнем моря. При складанні описів мікрорельєфу уточнюють його походження (природне, штучне) та відзначають особливості (слабка чи значна горбистість тощо).

Важливішим критерієм для ландшафтної оцінки території є визначення таксаційних показників, санітарного стану і декоративних якостей рослинності. При обстеженні парків (особливо садибного типу) вивчають і прилеглу до них територію з метою виявлення природних або штучних насаджень, луків, які входять до загальної композиції парку. Ці території також описують.

Обстеження деревостанів починають з розробки маршруту руху по території, відбувається прив'язка дерев і чагарників у натурі до опорної сітки з нанесенням їх на план, заповнюється відомість обстеження. В зоні істричного ландшафту проводять детальну інвентаризацію старих дерев. Молоду порість, яка розрослася і змінила обриси груп і куртин, піддають звичайній ландшафтній таксації.

При рекогносцирувальному обстеженні встановлюють границі виділів, при цьому ділянки відкритих і напіввідкритих просторів повинні виділятися за будь-якої їх величини, а межі деревних виділів встановлюють за основною породою, походженням, формою насаджень, віком, повнотою, структурою, рельєфом, відсутністю/присутністю підліску, підросту, трав'яного покриву.

Для кожного виділу при ландшафтній таксації також вказують місцезрештування і мікрорельєф, експозицію схилів, вид ділянки, середню висоту (у метрах за переважаючою породою), середній діаметр і середню відстань між окремими групами дерев, а також приналежність до історичного періоду. Основою для виділення рослинної групи є не тільки

таксаційні показники. Якщо група або куртина справляють закінчене враження і сприймаються як самостійний елемент композиції, вони описуються окремо і заносяться у відомість ландшафтної таксації під римською цифрою. Якщо необхідно виділити елементи декоративних груп, куртин, алей, живоплотів, то до римської цифри додається арабська. За необхідності розділення елементів групи ще додається літера, наприклад П-7-б. Під цим шифром описують відповідну рослинну групу і вказують її декоративність.

Критерієм оцінки декоративності групи, яка проводиться за трибальною системою, є не тільки її естетичний вигляд, але й ступінь реконструкції, що необхідно провести. Так, 1 бал присвоюють виділам, які мають високі естетичні якості і без додаткових заходів можуть бути включені до загальної паркової композиції; 2 бали – виділам із середніми естетичними якостями, що потребують порівняно невеликих заходів для покращення їх декоративності; 3 бали – виділам з низькими естетичними якостями, які потребують докорінних заходів з їх покращення. Крім вказаних характеристик наводиться санітарний стан групи. Всі дані заносять до відомості ландшафтної таксації (Додаток В).

Детальна інвентаризація дерев і чагарників відрізняється від садово-паркової таксації більш детальним описом кожного дерева, а саме: вказують до якої рослинної групи належить дерево (масив, куртина, куліса, група, солітер, рядове насадження, живоплот) і яке композиційно-декоративне значення має дана група для парку-пам'ятки. Для кожного конкретного дерева, виділеної групи вказують українські та латинські назви породи, виду, форми, сорту; загальну висоту і висоту штамбу; діаметр стовбура на висоті 1,3 м; ширину, форму крони та її щільність; приблизний вік. Також фіксують декоративні якості рослин: колір і фактуру кори; колір і форму квіток, суцвіть та плодів; форму і будову листя і хвої; особливості будови стовбура. Вказують загальний санітарний стан групи, наявність підросту і його висоту, наявність трав'яного покриву. Для алей, живоплотів, бордюрів вказують їх протяжність.

За результатами інвентаризації дерев і чагарників встановлюють класи їх декоративності. До першого класу декоративності відносять дерева і чагарники з добре розвиненою кроною, стовбурами довшеної і оригінальної форми, що не викликає сумнівів у їх довговічності; до другого – дерева і чагарники з недоліками у кроні і стовбурі, які викликають сумніви в їх довговічності та потребують догляду і профілактики; до третього – дерева і чагарники сухостійні або з ознаками відмирання (суховерхівковість, поламані стовбури), що не викликає сумнівів у необхідності їх видалення.

Дерева і чагарники періоду створення і розквіту парку, які добре збереглися до нашого часу, найбільш декоративні групи, окремі екзоти повинні бути сфотографовані або замальовані з найбільш цікавих точок. Місця зйомок або зарисовок вказують на плані. Ці процедури необхідно проводити в різні пори року для виявлення динаміки у зміні декоративних

якостей. Всі дані детальної інвентаризації заносять в асортиментну відомість рослинних груп (Додаток Г).

Особливу увагу слід приділяти при обстеженні пням і навіть їх слідам (їх місцезростащування обов'язково наноситься на план). Залишки минулих насаджень дають можливість відновити первинне планування і виявити вік рослин та їх видовий склад.

Після обстеження необхідно встановити загальне співвідношення відкритих і закритих просторів, вказати площу паркових територій, які відрізняються за умовами зростання.

Одним з критеріїв оцінки існуючих насаджень є їх санітарний стан. Тому при складанні опису насаджень рекомендується відзначати шкідливі хвороби і пошкодження, поширення осередків ураження і ступінь зараженості насаджень. Результатом такого обстеження є карта поширення основних осередків шкідливих комах і хвороб по всій території парку-пам'ятки.

При загальній естетичній оцінці парку-пам'ятки враховуються естетичні показники, які характеризують глибину проглядальності, розчленованість, контрастність і яскравість елементів пейзажу і насаджень, декоративність і якість насаджень на галявинах, якість трав'яного покриву.

Оптимальною є глибина проглядальності 75 м і більше. Розчленованість насаджень включає в себе горизонтальну і вертикальну складові. При цьому враховують породний склад рослинності, її розміщення, ярусність, зімкнутість та ін. показники.

Під контрастністю розуміють поєднання різних природних елементів: рослинності, водного обладнання і рельєфу з перепадами висот. Найбільш мальовничими вважаються простори зі всім комплексом елементів і зі значним перепадом висот.

Контрастність насаджень встановлюють за співвідношенням темних і світлих тонів елементів рослинних груп. Найбільш цінними вважаються насадження з яскраво вираженими темними і світлими листками, стовбурами, гілками, що представлені крупними плямами у різних пропорціях.

Яскравість насаджень визначається поєднанням забарвлення. До найбільш яскравих відносять насадження, в яких виражені поєднання елементів трьох різних фарб: оранжевої (стовбури і гілки сосни), блакитнуватої або рожевувато-білої (стовбури і гілки берез) та зеленої. При цьому кількісне співвідношення цих елементів повинно бути різним, а розміщення нерівномірним.

Декоративність галявин характеризується мальовничістю конфігурації, їх середньою шириною і рельєфом. Найбільш декоративними вважаються галявини складної форми з мальовничими межами, середньою шириною 100 – 150 м, з одним або декількома схилами при ухилі не менше 15°.

Якість насаджень на галявинах визначають за станом і розвитком дерев і за їх зімкнутістю. До високоякісних насаджень відносять добре

розвинуті деревно-чагарникові групи, не більше 3 шт./га або окремо розташовані дерева і чагарники не більше 8 шт/га.

Якість трав'яного покриву визначається його густотою і участю в ньому квітучих трав.

Найвищу естетичну оцінку одержують ділянки зі всім комплексом оптимальних показників. Середню – ділянки, які мають за окремими або всіма параметрами задовільні показники; низьку – ділянки з одним або декількома незадовільними показниками. На основі всіх показників складається схема естетичної оцінки ділянки.

Комплексна оцінка ландшафту

Комплексна оцінка ландшафту складається на основі приватних оцінок – історико-архітектурних, містобудівної, ландшафтної. На їх основі, а також використовуючи результати загальної відомості складається схема комплексної оцінки території, в якій відображаються заповідні й меморіальні зони, що збереглися; елементи історичного планування і забудови; наступні нашарування – нові споруди, масиви зелених насаджень; збережені й зруйновані композиційні райони, композиційні осі, видові перспективи і точки (табл. 5).

Таблиця 5 – Відомість комплексної оцінки території парку-пам'ятки

№ з/п	Назва парку-пам'ятки	Площа території, га	Рік заснування	Відомча приналежність	Сучасне використання	Наявність історичного планування і забудови, га	Загальна характеристика	Збережені старі	Переважаючі породи дерев і чагарників	Наявність водойм, га, їх	Нові насадження, га, їх поповний склал	Наступні архітектурно-планувальні нашарування	Збережені споруди пам'яток архітектури	Нові будівлі й споруди	Сучасна відвідуваність, осіб в день	Примітки
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17

Результатом комплексної оцінки території парку (крім всебічної її характеристики) є визначення:

А) класу культурно-історичної, естетичної і містобудівної цінності парку;

Б) можливості й доцільності його відновлення;

В) доцільності його використання для рекреаційно-туристичних цілей, оздоровлення, науково-експериментальної роботи.

Матеріали комплексної оцінки слугують основою для складання проекту відновлення, а також обґрунтування прийомів реставраційних або реконструкційних робіт.

ПРИНЦИПИ ПРОЕКТУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ПАРКУ-ПАМ'ЯТКИ

Уточнення вихідних даних завдання на проектування

Перед розробкою проекту відновлення парку-пам'ятки слід попередньо уточнити вихідні дані в завданні на проектування, яке складене на основі вивчення та оцінки території парку. Функціональне призначення і профіль роботи парку уточнюються з урахуванням його художньої та історичної цінності, умов оточення і соціально-демографічних особливостей. Беруть до уваги також місцезорозташування парку і його регенеруючу роль у системі зелених насаджень населеного пункту.

Не слід використовувати паркові споруди під такі установи, які потребують перебудови, розширення або занадто інтенсивного використання прилеглої до парку території.

Уточнення профілю роботи парку та його спеціалізації проводять із врахуванням характеру транспортної і пішохідної доступності, потреби мешканців розташованих поблизу сельбищних районів у місцях відпочинку, можливості проведення оздоровчих і культурних заходів, відвідування парку туристичними або екскурсійними групами.

Стилеву характеристику парку і методи його відновлення визначають на основі наміченого функціонального призначення у відповідності до композиційних прийомів і зовнішнього вигляду парку; ступеня збереження історичних елементів архітектурно-планувальної і ландшафтної організації території парку; характеру наступних нашарувань з метою визначення можливості їх усунення або повноцінного використання у парковій композиції.

У завданні на проектування уточнюють розрахунково-нормативні і техніко-економічні показники, які відносяться до визначення розрахункового відвідування території, контингенту відвідувачів; переліку і розрахункової ємності нових споруд та обладнання для їх обслуговування; враховують вимоги до інженерних споруд, дорожнього покриття тощо.

Визначення зовнішніх меж території

Площу території парку-пам'ятки рекомендується встановлювати шляхом вивчення картографічних матеріалів, корегування у відповідності до сучасного місцезорозташування, а також характеру природних ландшафтів, забудови, сільськогосподарських угідь, які прилягають до неї.

Якщо існує значна різниця між границями парку періоду його розквіту і сучасними, рекомендується разом із проектною організацією, що займається плануванням оточуючого парку району, максимально наблизити межі парку до висхідних.

Межі парку слід розширяти за умови прилягання високоякісних ландшафтних утворень або розміщення на його території споруд, які покликані обслуговувати відвідувачів. При цьому капітальні будівлі доцільно виносити за межі історичної частини парку.

Велике значення для функціонування парку-пам'ятки має охоронна зона, на якій можуть розташовуватися науково-дослідні комплекси, житлові будівлі для персоналу, кемпінги.

Зонування території парку-пам'ятки

На уточненій території парку-пам'ятки та її охоронній зоні проводять структурне зонування за історико-архітектурними, композиційними та функціональними ознаками.

Якщо на території парку збереглися об'єкти, що історично належать до різних епох (палац, павільйони, бесідки і т.ін.), їх необхідно зберегти як меморіальні, історичні, культурні пам'ятники. В такому випадку навколо них виділяють зони історичного планування, де створюють максимально наближені до висхідних умови середовища.

Визначення провідних стилевих принципів і прийомів у період найвищого архітектурно-художнього розквіту парку-пам'ятки слугує для проектування відновлювальних робіт та зонування його території.

Межі композиційних зон проводять за оптичними границями видимості всередині парку. При цьому цілісність композиційної картини, яку сприймає відвідувач, не повинна порушуватися чужорідними предметами (забудова більш пізніх паркових споруд).

Разом із виділенням історичних і композиційних зон слід визначати межі допоміжних функціональних зон (масового відпочинку, побутового обслуговування та ін.). Вони встановлюються в залежності від розміщення і глибини зон відпочинку та обслуговування.

Межі функціональних допоміжних зон можуть проходити:

* по алеях і доріжках, водних перепонах (ріка, став, озеро, канал) – при укрупнених зонах;

* по кронах дерев і природних перепонах, що оточують видимий простір навколо функціональних об'єктів, – при розосереджених зонах.

У малих і середніх парках ділянки масового відпочинку і обслуговування рекомендується виносити за межі парків, в охоронну зону. Допоміжні функціональні зони розміщуються біля основних підходів і під'їздів до парку. Їх структура формується із врахуванням задоволення необхідних потреб відвідувачів у пунктах обслуговування, а також у місцях відпочинку, які небажано розміщувати або їх розміщення взагалі виключається у заповідній частині парку-пам'ятки.

Розміщення об'єктів у зоні обслуговування відвідувачів може бути лінійним і груповим. При лінійному розташуванні об'єкти обслуговування (екскурсійні та довідкові бюро, каси, кіоски, кафе, їдальні і т.ін.) розташовуються паралельно основному напрямку руху відвідувачів при підході до парку. Таке розміщення рекомендується для парків, підхід до яких на всій протяжності блокований оточуючою забудовою.

При груповому розміщенні об'єкти обслуговування концентруються навколо центрального майданчика зони, яка пов'язана з парком і з під'їздом до нього.

Крім зони обслуговування, рекомендується створювати місця для

короткочасного відпочинку, а також адміністративно-господарську зони. Для великих і крупних парків зони відпочинку можуть бути організовані в їх периферійних районах або на території охоронних зон. У структурі зони слід передбачити місця для відпочинку на траві і пікників, невеликі пляжі біля крупних водойм за умови збереження їх берегової лінії і прибережних насаджень. У малих і середніх парках відпочинок організують у мікрозонах, що передбачені для одного з видів відпочинку.

Адміністративно-господарську зону розташовують на найменш цінній території у периферійному районі парку із самостійним під'їздом. Структура зони повинна бути компактною і візуально ізольованою щільним кільцем зелених насаджень.

Співвідношення розмірів зон рекомендується наступне (у відсотках до відновлюваної території парку-пам'ятки): зона відпочинку – 10–15; зона культурно-побутового обслуговування – 1–2; адміністративно-господарська зона – 2–4.

Ландшафтне зонування території

Виділяють зони історично сформованого культурного ландшафту, які характеризуються сукупністю типових ознак, виявлених в результаті ландшафтно-оцінки території парку (рельєф місцевості, характеристика ґрунтів, водний режим, мікроклімат, рослинний покрив). Потім на підставі обстеження збережених цінних деревних і чагарникових насаджень (масивів, куртин, груп і окремих дерев) виділяють мікрозони. Їх межі уточнюють в залежності від екологічних умов. В той же час для збереження висхідної ландшафтно-побудови парку-пам'ятки проводять зонування за типами ландшафтів (відкриті, напіввідкриті, закриті).

Межі і розміщення зон з різними типами ландшафту уточнюються з урахуванням оптимального сприйняття основних споруд, цінних видових перспектив, пропорцій, галявин, лужків, партерів, майданчиків, необхідного затінення алей і доріжок за інтенсивної сонячної радіації, тобто всього комплексу композиційних і комфортних особливостей, притаманних парковому ландшафту відтворюваного періоду.

При ландшафтному зонуванні парку слід виділяти основні видові точки. Для цього використовують матеріали обстеження та історичний план-карта парку з нанесеними на ній основними видовими точками. Також необхідно брати до уваги видові картини, що відкриваються від архітектурних споруд (палаців, будинків, павільйонів, бесідок, бельведерів), а також з їх вікон, терас і галерей.

Складання директивного плану відновлення і консервації парку-пам'ятки

Разом з проектним завданням слід скласти директивний план відновлення і після закінчення робіт – вказівки з консервації парку-пам'ятки.

Таблиця 6 – Зразок директивного плану відновлення парку-пам'ятки в природі

Етапи відновлення	Заходи з відновлення	
	природних об'єктів (реконструкція)	архітектурно-планувальних об'єктів (реставрація)
Підготовчі роботи	Детальна інвентаризація деревостану	Заготівля матеріалу
	Підготовка території для інженерних заходів (земляні роботи)	Укріплення відповідних архітектурних споруд
	Підготовка ґрунту	Улаштування підсобного господарства (господарського двору, будівель)
	Підготовка водойми (спуск води, чищення, укріплення берегів)	
Окремі відновні роботи	Реконструктивні рубки і садіння деревно-чагарникових насаджень	Розчищення дорожно-стежкової сітки
	Формування рельєфу	Реставрація існуючих архітектурних об'єктів (головний вхід, палац, бесідки, павільйони, фонтани і т.ін)
	Покращення трав'яного покриву	Організація охоронної зони
Повсюдні роботи	Обробка берегової лінії	Формування пейзажу (відкритих, напівзакритих і закритих просторів)
	Обводнення території	Реставрація старих і створення нових доріжок, алей, майданчиків Відтворення МАФ
	Деталізація елементів ландшафтної композиції (груп, куртин, узлісь, солітерів)	
	Садіння екзотів	Організація нових функціональних форм
	Створення газонів і квітників	
	Обводнення території	Об'єднання композиції в архітектурно-художнє ціле

Директивний план відновлення рекомендується складати на три етапи втілення проекту в життя: підготовчого, окремих відновних і повсюдних робіт. Кожний з них повинен містити заходи з відновлення

природних і архітектурно-планувальних об'єктів. Слід мати на увазі, що природні об'єкти, на відміну від архітектурно-планувальних, практично не можуть бути повністю реставрованими і піддаються частковій реконструкції у відповідності до нових умов освоєння природного середовища. Ландшафтний вигляд парку слід максимально наблизити до первинного стану в період найвищого розквіту.

У переліку заходів з відновлення парку-пам'ятки слід детально вказати, які роботи і на яких об'єктах слід проводити в першу чергу на кожному з етапів втілення директивного плану (табл. 6).

Відновлений ландшафт парку необхідно зафіксувати на виконавчому кресленні, яке є звітним документом.

Одночасно складають директивні вказівки з консервації і режиму експлуатації території, де чітко визначають профілактичні заходи з максимального збереження відновленого архітектурно-ландшафтного вигляду парку (періодичні санітарні рубки, садіння замість випалих або загиблих насаджень, догляд за водоймами та газонами і т.ін.).

Режим експлуатації території парку-пам'ятки повинен відповідати загальним вимогам, які пред'являються до зелених насаджень спеціального призначення.

ПРОЦЕДУРА ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗГІДНО З КОДЕКСОМ ЗАПОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Кодекс академічної доброчесності Запорізького національного університету (далі – Кодекс) розроблено відповідно до норм загальнолюдських та європейських цінностей, Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», «Про видавничу справу», «Про запобігання корупції», Цивільного Кодексу України, Етичного кодексу Вченого України, Статуту Запорізького національного університету, Правил внутрішнього трудового розпорядку, а також з урахуванням досвіду провідних зарубіжних і вітчизняних вищих навчальних закладів і рекомендацій SAIUP – Проекту сприяння академічній доброчесності в Україні, що реалізується Американськими радами за підтримки посольства США в Україні спільно з Міністерством освіти і науки України.

Кодекс визначає правила й норми академічної доброчесності, етичної поведінки, професійного спілкування працівників та осіб, що навчаються в Запорізькому національному університеті.

Норми професійної етики та академічної доброчесності

Для здобувачів вищої освіти та інших осіб, що навчаються, є гідним:

- поважати честь і гідність інших осіб;
- відповідально ставитись до своїх обов'язків, своєчасно та добросовісно виконувати завдання, передбачені програмами та планами;
- бути присутнім на всіх навчальних заняттях, окрім випадків, обумовлених поважними причинами;
- ефективно використовувати час навчальних занять для досягнення освітніх цілей;
- виконувати самостійну роботу в повному обсязі, використовуючи методичні посібники, рекомендації викладачів та всі можливості для отримання необхідних знань;
- використовувати в навчальній або дослідницькій діяльності лише перевірені та достовірні джерела інформації, грамотно посилатися на них;
- подавати на оцінювання лише самостійно виконану роботу, що не є запозиченою або переробленою з іншої, виконаної третіми особами;
- у разі виникнення труднощів під час виконання навчальних або дослідницьких завдань звертатися до інших за допомогою, не порушуючи принципів академічної доброчесності;

- інформувати викладачів та осіб, що навчаються, про порушення норм і правил академічної доброчесності;

є неприйнятним:

- виявляти нешанобливе та некоректне ставлення до осіб, що навчаються, представників викладацького складу або адміністрації;
- запізнюватися на навчальні заняття та пропускати їх без поважних причин;
- під час контрольних заходів використовувати джерела інформації (усні (підказки), письмові (роботи інших осіб), друковані (книги, методичні посібники), електронні (телефони, планшети), заборонені викладачем.
- просити, надавати та одержувати допомогу від третіх осіб (у тому числі і в якості підставних) при проходженні поточного та підсумкового контролю; використовувати родинні або службові зв'язки для отримання позитивної або вищої оцінки;
- надавати для оцінювання письмову роботу, підготовлену за участю інших осіб;
- вносити до списку авторів публікацій осіб, які не брали участі в отриманні наукових результатів;
- фальсифікувати або фабрикувати інформацію, наукові результати з їх подальшим використанням у роботі (курсній, кваліфікаційній, дисертаційній);
- отримувати або пропонувати хабар за отримання будь-яких переваг у навчальній або дослідницькій діяльності;
- брати участь у будь-якій діяльності, пов'язаній з порушенням правил і норм академічної доброчесності.

Факти порушення науковими, педагогічними, науково-педагогічними працівниками та особами, що навчаються, норм Кодексу виносяться на розгляд Ради з академічної доброчесності.

За порушення правил академічної доброчесності особи, що навчаються в університеті, можуть бути притягнуті до таких форм відповідальності, як:

- попередження;
- повторне проходження оцінювання (контрольної роботи, екзамену, заліку тощо);
- позбавлення академічної стипендії;
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування з університету.

ОФОРМЛЕННЯ

Курсова робота оформлюється за допомогою машинного набору (або від руки) на листах формату А4, береги: верхнє та нижнє по 2 см, лїве 3 см, праве – 1 см. Міжрядковий інтервал – 1,5. Шрифт Times New Roman 14 пт (у великих таблицях допускається зменшення шрифту до 12 пт). Вирівняння – за шириною. Абзаци починаються з відступу 1,25. Допускається використання кольорових ілюстрацій. Усі ілюстрації розміщуються в тексті з посиланням на них до або після ілюстрації. Ілюстраціями та таблицями закінчувати частини курсової роботи заборонено. Якщо використовуються скорочення чи аббревіатури вони або подаються окремим переліком з розшифруванням після змісту, або при першому використанні розшифрування подається у дужках. Посилання на використані інформаційні джерела розміщуються у квадратних дужках ([ ]). Нумерація джерел здійснюється за порядком їх виникнення у тексті роботи. Приклади оформлення джерел подано у додатках.

Титульний аркуш – це перша сторінка курсової роботи, яка містить дані про характер, назву, місце й рік виконання роботи, її автора.

Зміст – це сторінка курсової роботи, де подається перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів, вступ, назви всіх розділів, підрозділів, пунктів і підпунктів (якщо вони мають заголовки), висновки, перелік посилань, додатки із зазначенням номерів їх перших сторінок. Розривати слова знаком переносу в **змісті** не можна. Назви структурних елементів курсової роботи в **змісті** та тексті роботи мають чітко співпадати.

У **вступі** подається стисла загальна характеристика роботи. Вступ розкриває сутність, стан проблеми та її значущість, обґрунтування необхідності проведення дослідження, актуальність теми, мету й завдання дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Достатньо кількома реченнями висловити головне – сутність проблеми або наукового завдання.

Далі формулюють мету роботи й завдання, які необхідно вирішити для її досягнення, а також характеризують об'єкт і предмет дослідження.

Автор надає характеристику інформативної бази дослідження, де вказує місце проведення дослідження та основне обладнання.

Подається коротка анотація нових положень (рішень), запропонованих здобувачем особисто. Необхідно показати відмінність одержаних результатів від відомих раніше, вказати ступінь новизни (вперше одержано, вдосконалено, дістало подальший розвиток).

У розділі **1 ОСНОВНА ЧАСТИНА** підрозділі **1.1. ОГЛЯД НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ** здобувач освіти окреслює основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою, стисло, критично висвітлюючи роботи науковців. Має вказати ті питання, що залишилися

невирішеними, а отже, визначити свою роль у розв'язанні проблеми. Бажано закінчити цей розділ коротким резюме (узагальненням) стосовно необхідності проведення досліджень у даній галузі.

Здобувач обов'язково у відповідних місцях тексту повинен зробити посилання на джерела наукової літератури, з яких запозичив матеріали або окремі результати наукової роботи при написанні курсової роботи.

У розділі **1.2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ЧАСТИНА** з вичерпною повнотою викладаються результати й аналіз виконання практичного завдання. Цей розділ є найбільш вагомим і є визначальним у роботі.

Для курсової роботи краще за все оформлювати одержаний експериментальний матеріал у вигляді окремих підрозділів у логічній послідовності за наведеним планом.

У цьому розділі аналізуються та критично осмислюються отримані результати, обговорюються відмінності між дослідом і контролем, а також результатами різних дослідів і спостережень. Дається оцінка повноти вирішення поставлених завдань, достовірності одержаних результатів, наголошується на вперше встановлених фактах, проводиться їх порівняння з результатами аналогічних досліджень вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Дані експериментів чи спостережень наводять у вигляді таблиць, рисунків (графіків), які докладно описуються.

Потрібно пам'ятати, що ілюстрації поліпшують сприйняття роботи, тому графіки й рисунки слід розміщувати безпосередньо за текстом, у якому вони описані.

Кожний розділ закінчується узагальненнями.

У **висновках** подається лаконічний перелік за пронумерованими пунктами найважливіших наукових і практичних результатів, отриманих автором курсової роботи. Наведені висновки мають засвідчувати наукову новизну роботи. До пунктів висновків можуть бути включені узагальнені цифрові дані, одержані автором.

Висновки повинні відповідати всім поставленим завданням, які були сформульовані у вступі.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ – це впорядкований перелік усіх опублікованих робіт та інших матеріалів, на які зроблено посилання в тексті; наводиться безпосередньо після висновків, починаючи з нової сторінки.

До переліку посилань не вносяться публікації та інші матеріали, не згадані в тексті.

Бібліографічний опис джерел складається з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015. Він виконується мовою оригіналу.

У переліку посилань повинно міститися 50-70% наукової літератури, виданої за останні 5-10 років та на іноземній мові 25% джерел іноземною мовою, виданих за останні 5-10 років.

Кількість використаної наукової літератури у курсовій роботі має бути не менше 25-30 джерел, та не більше 70 джерел.

Літературне оформлення наукової роботи є важливим елементом її виконання і одним із багатьох чинників, які беруться до уваги при її оцінюванні під час захисту. Насамперед аналізується змістовний аспект викладення матеріалу (загальна грамотність і відповідність стандартам та прийнятим правилам, логічність і послідовність, повнота й репрезентативність, тобто широта використання наукових джерел).

Додатки – необов'язкова частина роботи. У додатках подається цифровий та ілюстративний матеріал, що не ввійшов до основної (експериментальної) частини, для полегшення користування основним текстом, якщо ці матеріали необхідні як документальна основа роботи, становлять самостійну цінність для інших дослідників, або можуть бути використані на практиці.

Додатки розміщують після переліку посилань. У тексті на них мають бути посилання. Кожний додаток повинен починатися з нової сторінки та мати спільну з рештою роботи наскрізну нумерацію сторінок.

Оформлення курсової роботи має відповідати загальним вимогам до наукових робіт згідно з державним стандартом ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки та техніки. Структура і правила оформлювання».

Заголовки структурних частин курсової роботи: **ЗМІСТ, ВСТУП, РОЗДІЛИ, ВИСНОВКИ, ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ, ДОДАТКИ** друкують великими літерами симетрично до тексту, по центру, без відступу.

Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу (1,25 см).

Крапку в кінці заголовка не ставлять.

Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою.

Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу (1,25 см) в розрядці в підбір до тексту.

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом має дорівнювати два 1,5 інтервалу.

Не допускається розміщувати назву розділу, підрозділу, а також пункту і підпункту в нижній частині сторінки, якщо після неї розміщено тільки один рядок тексту.

Нумерація

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, рисунків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без №.

Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації. На титульному аркуші номер сторінки **не ставлять**, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Такі структурні частини, як зміст, перелік умовних позначень, вступ, висновки, перелік посилань не мають порядкового номера. Номер розділу ставлять перед заголовком розділу, після номера крапку не ставлять.

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. В кінці номера підрозділу крапку не ставлять. Наприклад, «2.3» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку вказують заголовок підрозділу.

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. В кінці номера крапку не ставлять. Наприклад, «1.3.2» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку вказують заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка.

Підпункти нумерують у межах кожного пункту за тими самими правилами, що і пункти. Якщо розділ або підрозділ складається з одного пункту або пункт складається з одного підпункту, його не нумерують.

Ілюстрації (схеми, діаграми, графіки) подають у курсовій роботі безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці.

Ілюстрації позначають словом «Рисунок» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках. Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу й порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад, підпис другого рисунка першого розділу оформлюють так: Рисунок 3.1 – Назва.

Ілюстрацію розташовують по центру. Назву рисунка друкують із великої літери та розміщують під ним у центрі рядка. Наприклад:

Рисунок 3.2 – Сходи нагідків – 8-10 діб

За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (підрисунковий текст).

Ілюстрації та таблиці, які розміщені на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок.

Відстань між останнім рядком попереднього тексту й ілюстрацією має дорівнювати одному рядку. Така ж сама відстань має бути між підписом під ілюстрацією і подальшим текстом. Пояснення під рисунком та підпис виконують, додержуючись міжрядкового інтервалу.

Таблиці

Таблицю розміщують безпосередньо після тексту, в якому її згадують уперше, чи на наступній сторінці. На всі таблиці дають посилання в тексті.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) у межах розділу. Номер таблиці має складатися з номера розділу й порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка. Після останньої цифри крапка не ставиться. Наприклад, заголовок першої таблиці третього розділу оформлюють так: Таблиця 3.1 – Назва

Таблиці необхідно оформлювати відповідно до наведеного нижче зразка.

Назва таблиці має відображати її зміст, бути конкретною та стислою. Назву друкують з великої літери й розміщують над таблицею з абзацного відступу.

Горизонтальні та вертикальні лінії, що розмежовують рядки та стовпчики таблиці, можна не проводити, якщо їх відсутність не ускладнює користування нею.

Заголовки колонок таблиці починають із великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони становлять одне речення із заголовком. Підзаголовки, які мають самостійне значення, подають із великої літери. В кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Переважна форма іменників у заголовках – однина.

Таблиці кожного додатка нумерують окремо. Номер таблиці додатка складається з позначення додатка та порядкового номера таблиці в додатку,

відокремлених крапкою. Наприклад, «Таблиця В.1 – _____ », тобто перша таблиця додатка В.

Якщо рядки або колонки таблиці виходять за межі формату сторінки, таблицю поділяють на частини, розміщуючи одну частину під іншою або поруч, чи переносять частину таблиці на наступну сторінку. У кожній частині таблиці повторюють її головку та боковик. У разі поділу таблиці на частини дозволено її головку чи боковик замінити відповідно номерами колонок або рядків, нумеруючи їх арабськими цифрами в першій частині таблиці. Слово «Таблиця» подають лише один раз над першою частиною таблиці. Над іншими

частинами таблиці з абзацного відступу друкують «Продовження таблиці _____» або «Кінець таблиці _____» без повторення її назви.

Формули та рівняння

Формули та рівняння розташовуються після тексту, в якому вони згадуються, посередині сторінки. Вище й нижче формули необхідно залишити по одному вільному рядку.

Формули та рівняння потрібно нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу згідно із загальними вимогами до нумерації в роботі. Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів, що входять до формули, треба наводити безпосередньо під формулою у тій послідовності, в якій вони подані у формулі з нового рядка.

Перший рядок пояснення починають з абзацу словом «де» без двокрапки.

Кілька наведених і не відокремлених текстом формул пишуть одну під одною і розділяють комами.

Загальні правила цитування та посилання на використані джерела

При написанні курсової роботи здобувач повинен давати посилання на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться в роботі, або на ідеях і висновках яких розроблюються проблеми, завдання, питання, вивченню яких присвячена робота.

Посилання дозволяють відшукати документи та перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися необхідно на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, не включений до останнього видання.

Якщо використовуються відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел із великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул із джерела, на яке робиться посилання в роботі.

Посилання в тексті роботи на джерела потрібно зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділяючи двома квадратними дужками. Наприклад, «у працях [1-7]».

Для підтвердження власних аргументів посиланнями на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору необхідно наводити цитати. Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення наведеного твердження може спотворити зміст, закладений автором.

Загальні вимоги до цитування такі:

- текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

- цитування має бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без викривлення думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

- кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

- при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, потрібно бути максимально точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

- якщо необхідно виявити ставлення автора роботи до окремих слів або думок із цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання.

Оформлення переліку посилань

Джерела розміщують у порядку появи посилань у тексті.

Існують відмінності в бібліографічному описі книг (однотомних і багатотомних видань), серійних видань (періодичних, серійних, продовжуваних видань), окремих частин видання (статей із журналів, збірників, енциклопедій тощо; розділу, тому, випуску багатотомного або серійного видання), інших документів (дисертацій, звітів про науково-дослідну роботу, неопублікованих перекладів, карт, державних стандартів тощо), посилань на публікації у всесвітній комп'ютерній мережі Internet, опублікованих на компакт-дисках (CD-ROM) тощо.

До основних елементів бібліографічного опису належить інформація про автора (-ів), назву роботи, вид видання, за потреби – про перевидання чи переклад, місце видання, видавця, рік видання та обсяг публікації.

Під час складання списку використаних джерел чи переліку посилань необхідно дотримуватися вимог щодо бібліографічного опису списку використаних джерел з урахуванням Національного стандарту України 8302:2015 «Інформація та документація Бібліографічне посилання Загальні положення та правила складання». Він виконується мовою оригіналу.

Оформлення додатків

Додатки оформляють як продовження роботи на наступних її сторінках, розміщуючи їх у порядку посилань у тексті.

Кожен має починатись із нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «ДОДАТОК _____» і велика літера, що позначає додаток.

Додатки треба позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, О, Ч, Ь. Наприклад, додаток А, додаток Б

і т. д. Один додаток позначається як додаток А.

Текст кожного додатка за необхідності може бути розподілений на розділи й підрозділи, які нумерують у межах кожного додатка. У цьому випадку перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) і крапку. Наприклад, А.2 – другий розділ додатка А.

ЛІНГВІСТИЧНІ ВИМОГИ ДО КУРСОВОЇ РОБОТИ

При написанні курсової роботи необхідно дотримуватися наукового стилю мовлення. Його характерними ознаками є: логічність, послідовність, зв'язність думок, доказовість викладу, смислова завершеність, цілісність, об'єктивність, точність, лаконічність, понятійність, узагальненість, аргументованість, однозначність, докладні висновки, однорідність стилістичного забарвлення. Норми наукової комунікації строго регламентують характер викладу наукової інформації. Стиль мови науки є одним із найконсервативніших, тому проникнення до нього елементів інших стилів є неможливим.

Науковому тексту властива об'єктивна модальність.

Суб'єктивна ж модальність, що виражає ставлення автора, суперечить загальним принципам побудови наукового стилю. Увага має бути прикута до змісту, а не до суб'єкта. Цим пояснюється використання безособових дієприслівникових форм на *-но*, *-то* (з'ясовано, проаналізовано, розглянуто), займенника *ми* замість займенника *я*. Займенник *ми* та його варіанти (на *нашу* думку, проведене *нами* дослідження) дозволяють представити думку автора як думку визначеної групи людей, наукової школи чи наукового напрямку.

Точність викладу думок забезпечують терміни. Автору курсової роботи варто пам'ятати, що володіння спеціальною термінологією – один із показників рівня професійної підготовки випускника.

Речення наукового тексту повинні мати чіткі синтаксичні зв'язки. Забезпечують ці зв'язки складені сполучники підрядності: *завдяки тому*, *що...*, *тоді як...*, *зважаючи на те*, *що...*, *внаслідок того*, *що...*, *з огляду на те*, *що...*, *в той час як...* тощо.

Під час викладу матеріалу варто використовувати похідні прийменники: *протягом...*, *відповідно до...*, *згідно з ...*, *на відміну від...*, *поряд з...*, *у зв'язку з...* тощо.

Доречними будуть лексичні засоби зв'язку, що активізують увагу (*зверніть увагу*), вказують на джерело повідомлення (*на думку, як вважає, як зазначено*), послідовність розвитку думки (*спочатку, насамперед, потім, нарешті, по-перше, по-друге* тощо), суперечливі відношення (*однак, проте* тощо), причинно-наслідкові зв'язки (*тому, внаслідок цього, до того ж* тощо), перехід від однієї думки до іншої (*звернімося до, необхідно акцентувати увагу на, потрібно розглянути* тощо), узагальнення (*отже, таким чином, викладене вище дозволяє зробити висновок* тощо).

Нижче наводяться приклади лексичних засобів для лаконічності викладу змісту курсової роботи в різних її розділах.

Лексичні засоби, доцільні в теоретичній частині кваліфікаційної роботи:

- Варто зазначити, що...
- Аналіз наукових праць, присвячених проблемі... свідчить про ...
- Дослідники дійшли висновку...
- На сьогодні більшість дослідників...
- У зв'язку з цим цікавими є результати дослідження...
- Насамперед необхідно відзначити праці О. Л. Мірошниченка [34], Е. Г. Данилової [16], А.О. Пилипенко [24], які розглядають...
- У працях... висвітлюються проблеми...
- Важливого значення дослідники надають...
- Більшість дослідників одностайні в тому...
- У контексті проблеми нашого дослідження заслуговують на увагу також праці..., в яких визначено, що...
- Водночас у більшості праць, на нашу думку, недостатньо уваги приділено аналізу...

Лексичні засоби, доцільні у практичній частині кваліфікаційної роботи:

- Відповідно до структури було визначено...
- Аналіз результатів...
- Як засвідчив аналіз результатів дослідження,...
- У ході дослідження було встановлено...
- Як видно з табл. 2.1, ...
- Згідно з даними, наведеними в табл. 2.2, ...
- Наведені в табл. 2.3 дані відображають загальну тенденцію, а саме:
  - Наступний крок у вивченні... передбачав аналіз результатів...
- Отримані дані свідчать про те, що ...
- Встановлено, що...
- Подібні результати отримано...
- Виявлено...
- Визначено...
- Проаналізовано...

- За результатами дослідження можна припустити, що...
- Результати дослідження дали змогу встановити...
- Наступним етапом дослідження стало вивчення...
- Це підтверджується й даними, отриманими у ході аналізу ...
- На наступному етапі дослідження було проаналізовано...
- Так, зокрема, простежується...
- Як вказувалося (зазначалося) вище...
- З огляду на викладене вище...

Лексичні засоби узагальнення:

- Отже...; Таким чином...
- Отже, можна говорити про те, що...
- Узагальнюючи сказане...
- Аналіз результатів дослідження дав можливість виявити...
- Узагальнення результатів дослідження... дозволяє...

Запропоновані для використання в теоретичній і практичній частинах курсової роботи мовні звороти та фрази допоможуть лаконічно, логічно та зрозуміло викласти зміст дослідження.

Найбільш часті помилки слововживання та русизми, яких необхідно уникати: (неправильно – правильно): *велика кількість – значна кількість, багато уваги приділялося – значна увага приділялася, хотілося б звернути увагу на те – варто наголосити на тому, в той же час – водночас, співпадати – збігатися, у залежності від – залежно від, у порівнянні з – порівняно з, вірно – правильно, задача – завдання, область – галузь, на протязі – протягом, в останній час – останнім часом, в більшості випадків – здебільшого тощо.* Типовими помилками вживання прикметників є: *наступні, слідуючі* замість *такі*.

Отже, підвищення інформативності тексту курсової роботи здійснюється лексичними, морфологічними й синтаксичними засобами. Доцільно застосовувати прийоми, що дають змогу досягти максимальної лаконічності викладу змісту роботи. У науковому тексті необхідно дотримуватися смислової завершеності, цілісності та зв'язності думок, використовувати спеціальну термінологію.

ДОДАТКИ

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015

Характеристика джерела	Приклад оформлення
1	2
Книги: Один автор	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бичківський О. О. Міжнародне приватне право: конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 82 с. 2. Бондаренко В. Г. Немеркнуча слава новітніх запорожців: історія Українського Вільного козацтва на Запоріжжі (1917-1920 рр.). Запоріжжя, 2017. 113 с. 3. Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919-1993 рр.) : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 600 с. 4. Вагіна О. М. Політична етика : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 102 с. 5. Верлос Н. В. Конституційне право зарубіжних країн : курс лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 145 с. 6. Горбунова А. В. Управління економічною захищеністю підприємства: теорія і методологія : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 240 с. 7. Гурська Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : ЦУЛ, 2016. 172 с. 8. Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.
Два автори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аванесова Н. Е., Марченко О. В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом: теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. 196 с. 2. Батракова Т. І., Калюжна Ю. В. Банківські операції : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 130 с. 3. Білобровко Т. І., Кожуховська Л. П. Філософія науки й управління освітою : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2015. 166 с. 4. Богма О. С., Кисильова І. Ю. Фінанси : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 102 с. 5. Горошкова Л. А., Волков В. П. Виробничий менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 131 с. 6. Гура О. І., Гура Т. Є. Психологія управління соціальною організацією : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с.

Три автори	<p>1. Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М. Інформаційні системи і технології у фінансах : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2015. 312 с.</p> <p>2. Городовенко В. В., Макаренков О. Л., Сантос М. М. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 206 с.</p> <p>3. Кузнєцов М. А., Фоменко К. І., Кузнєцов О. І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.</p> <p>4. Якобчук В. П., Богоявленська Ю. В., Тищенко С. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 476 с.</p>
Чотири і більше авторів	<p>1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України : станом на 10 жовт. 2016 р. / К. І. Беліков та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : ЦУЛ, 2016. 528 с.</p> <p>2. Бікулов Д. Т, Чкан А. С., Олійник О. М., Маркова С. В. Менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с.</p> <p>3. Операційне числення : навч. посіб. / С. М. Гребенюк та ін. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 88 с.</p> <p>4. Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с.</p> <p>5. Клименко М. І., Панасенко Є. В., Стреляєв Ю. М., Ткаченко І. Г. Варіаційне числення та методи оптимізації : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 84 с.</p>
Автор(и) та редактор(и)/упорядники	<p>1. Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с.</p> <p>2. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Бутко. Київ : ЦУЛ, 2016. 232 с.</p> <p>3. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / за ред. І. І. Дахна. Київ : ЦУЛ, 2015. 560 с.</p>
Без автора	<p>1. 25 років економічному факультету: історія та сьогодення (1991-2016) : ювіл. вип. / під заг. ред. А. В. Череп. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 330 с.</p> <p>2. Криміналістика : конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Галана ; уклад. Ж. В. Удовенко. Київ : ЦУЛ, 2016. 320 с.</p> <p>3. Миротворення в умовах гібридної війни в Україні : монографія / за ред. М. А. Лепського. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2017. 172 с.</p> <p>4. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб.</p>

	<p>/ за ред.: С.О. Якубовського, Ю.О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с.</p> <p>5. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України / за заг. ред. Т. А. Латковської. Київ : ЦУЛ, 2017. 176 с.</p> <p>6. Службове право: витоки, сучасність та перспективи розвитку / за ред.: Т. О. Коломoeць, В. К. Колпакова. Запоріжжя, 2017. 328 с.</p> <p>7. Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2016. 488 с.</p> <p>8. Адміністративно-правова освіта у персоналіях : довід. / за заг. ред.: Т. О. Коломoeць, В. К. Колпакова. Київ : Ін Юре, 2015. 352 с.</p> <p>9. Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 5-6 жовт. 2017 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 216 с.</p> <p>10. Країни пострадянського простору: виклики модернізації : зб. наук. пр. / редкол.: П. М. Рудяков (відп. ред.) та ін. Київ : Ін-т всесвітньої історії НАН України, 2016. 306 с.</p> <p>11. Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ століття / упоряд. В. Агеєва. Київ : Смолоскип, 2016. 904 с.</p>
Багато-томні видання	<p>1. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с.</p> <p>2. Лодий П. Д. Сочинения : в 2 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. А. В. Сеницына. Киев ; Мелитополь : НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2015. Т. 1. 306 с.</p> <p>3. Новицкий О. М. Сочинения : в 4 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. Н. Г. Мозговая. Киев ; Мелитополь: НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2017. Т. 1. 382 с.</p> <p>4. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.</p>

	5. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права : в 6 т. Харьков : Право, 2007. Т. 4 : Особенная часть. Косвенные налоги. 536 с.
Авто-реферати дисертацій	1. Бондар О. Г. Земля як об'єкт права власності за земельним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2005. 20 с. 2. Гнатенко Н. Г. Групи інтересів у Верховній Раді України: сутність і роль у формуванні державної політики : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2017. 20 с. 3. Кулініч О. О. Право людини і громадянина на освіту в Україні та конституційно-правовий механізм його реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2015. 20 с.
Дисертації	1. Авдєєва О. С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець XVIII - початок XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с. 2. Левчук С. А. Матриці Гріна рівнянь і систем еліптичного типу для дослідження статичного деформування складених тіл : дис. ... канд. фіз.-мат. наук : 01.02.04. Запоріжжя, 2002. 150 с. 3. Вініченко О. М. Система динамічного контролю соціально-економічного розвитку промислового підприємства : дис.... д-ра екон. наук : 08.00.04. Дніпро, 2017. 424 с.
Законодавчі та норма-тивні документи	1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. 2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10-22. 3. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 48-49. Ст. 536. 4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2017). 5. Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1050. Офіційний вісник України. 2017. № 4. С. 530-543. 6. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2017 р. № 43/2017. Урядовий кур'єр. 2017. 23 лют. (№ 35). С. 10. 7. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації :

	<p>наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. Офіційний вісник України. 2017. № 20. С. 136-141.</p> <p>8. Інструкція щодо заповнення особової картки державного службовця : затв. наказом Нац. агентства України з питань Держ. служби від 05.08.2016 р. № 156. Баланс-бюджет. 2016. 19 верес. (№ 38). С. 15-16.</p>
Архівні документи	<p>1. Лист Голови Спілки «Чорнобиль» Г. Ф. Лепіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Спілки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. ЦДАГО України (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64 зв., 71.</p> <p>2. Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф.1061. Оп. 1. Спр. 8-12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1-3.</p> <p>3. Наукове товариство ім. Шевченка. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1-7.</p>
Патенти	<p>1. Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПКБ C09K11/00, G01T1/28, G21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с.</p> <p>2. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.</p>
Препринти	<p>1. Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт. НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1).</p> <p>2. Шиляев Б. А., Воеводин В. Н. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков : ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт. НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ2006-4).</p>
Стандарти	<p>1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).</p> <p>2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.</p>

	<p>3. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).</p>
Каталоги	<p>1. Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк : Лебедь, 2005. 228 с.</p> <p>2. Історико-правова спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Землянщина. Харків, 1996. 64 с.</p> <p>3. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін. ; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів : Новий час, 2003. 160 с.</p>
Бібліографічні покажчики	<p>1. Боротьба з корупцією: нагальна проблема сучасності : бібліогр. покажч. Вип. 2 / уклад.: О. В. Левчук, відп. за вип. Н. М. Чала ; Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 60 с.</p> <p>2. Микола Лукаш : біобібліогр. покажч. / уклад. В. Савчин. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 356 с. (Українська біобібліографія ; ч. 10).</p> <p>3. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича в незалежній Україні : бібліогр. покажч. / уклад.: Н. М. Загородна та ін.; наук. ред. Т. В. Марусик; відп. за вип. М. Б. Зушман. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. 512 с. (До 140-річчя від дня заснування).</p> <p>4. Лисодед О. В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992-2002) / ред. О. Г. Кальман. Харків : Одісей, 2003. 128 с.</p> <p>5. Яценко О. М., Любовець Н. І. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856-2013). Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2015. 472 с. (Джерела української біографістики ; вип. 3).</p>
Частина видання: книги	<p>1. Баймуратов М. А. Имплементация норм международного права и роль Конституционного Суда Украины в толковании международных договоров / М. А. Баймуратов. Михайло Баймуратов: право як буття вченого : зб. наук. пр. до 55-річчя проф. М. О. Баймуратова / упоряд. та відп. ред. Ю. О. Волошин. Київ, 2009. С. 477-493.</p> <p>2. Гетьман А. П. Екологічна політика держави:</p>

	<p>конституційно-правовий аспект. Тридцять лет с экологическим правом : избранные труды. Харьков, 2013. С. 205-212.</p> <p>3. Коломоєць Т. О. Адміністративна деліктологія та адміністративна деліктність. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Київ, 2009. С. 195-197.</p> <p>4. Алексєєв В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні : монографія. Чернівці, 2012. С. 151-169.</p>
<p>Частина видання: матеріалів конференцій (тези, доповіді)</p>	<p>1. Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. <i>Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації</i> : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133-136.</p> <p>2. Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. <i>Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених</i> : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134-137.</p> <p>3. Кононенко Н. Методологія толерантності в системі суспільних відносин. <i>Формування толерантного суспільства в Україні</i> : матеріали VII міжнарод. антитерорист. форуму (Братислава, 18 нояб. 2010 г.). Київ, 2011. С. 145-150.</p> <p>4. Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. <i>Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі</i> : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50-53.</p> <p>5. Соколова Ю. Особливості впровадження проблемного навчання хімії в старшій профільній школі. <i>Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичних, фармацевтичних та природничих наук</i> : матеріали III регіон. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 29 листоп. 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 211-212.</p>
<p>Частина видання: довідкового</p>	<p>1. Кучеренко І. М. Право державної власності. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 673.</p> <p>2. Пирожкова Ю. В. Благодійна організація.</p>

видання	<p><i>Адміністративне право України : словник термінів / за ред.: Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54-55.</i></p> <p>3. Сірий М. І. Судова влада. <i>Юридична енциклопедія</i>. Київ, 2003. Т. 5. С. 699.</p>
Частина видання: продовжаного видання	<p>1. Коломоєць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36-46.</p> <p>2. Левчук С. А., Хмельницький А. А. Дослідження статичного деформування складених циліндричних оболонок за допомогою матриць типу Гріна. <i>Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 153-159.</p> <p>3. Левчук С. А., Рак Л. О., Хмельницький А. А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. <i>Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій</i>. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212-218.</p> <p>4. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. <i>Проблеми законності</i>. Харків, 2011. Вип. 115. С. 200-206.</p>
Частина видання: періодичного видання (журналу, газети)	<p>1. Кулініч О. О. Право на освіту в системі конституційних прав людини і громадянина та його гарантії. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2007. № 4. С. 88-92.</p> <p>2. Коломоєць Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. <i>Право України</i>. 2017. № 5. С. 71-79.</p> <p>3. Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5.</p> <p>4. Біленчук П., Обіход Т. Небезпеки ядерної злочинності: аналіз вітчизняного і міжнародного законодавства. <i>Юридичний вісник України</i>. 2017. 20-26 жовт. (№ 42). С. 14-15.</p> <p>5. Bletska D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe₂: ab initio modeling and comparison with experiment. <i>Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics</i>. 2016. Vol. 19, No 1. P. 98-108.</p>
Електронні ресурси	<p>1. Влада очима історії : фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>2. Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. <i>Юридичний науковий електронний журнал</i>. 2017. № 5. С. 115–118. URL:</p>

http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf.

3. Ганзенко О. О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 20-27.

–

URL:

<http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/>

[VestUr2015v3/5.pdf](#). (дата звернення: 15.11.2017).

4. Яцків Я. С., Маліцький Б. А., Бублик С. Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років ХХ століття: період переходу до ринку. *Наука та інновації*. 2016. Т. 12, № 6. С. 6-14. DOI: <https://doi.org/10.15407/scin12.06.006>.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра генетики та рослинних ресурсів

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Паркознавство»

на тему: _____

_____

Виконав: студент/ка ____ курсу
заочної форми навчання
Групи _____

ПІБ

Перевірив: Левицька Х.М.
доктор філософії з Аграрних наук
викладач кафедри генетики та
рослинних ресурсів

м. Запоріжжя
2025

Витяг із Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII

Стаття 42. Академічна доброчесність

1. Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

2. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

– самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

– посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

– дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

– надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, застосовані методики досліджень і джерела інформації.

3. Порушенням академічної доброчесності вважається:

– **академічний плагіат** – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

– **самоплагіат** – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

– **фабрикація** – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

– **фальсифікація** – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

– **списування** – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

– **обман** – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

– **хабарництво** – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

– **необ'єктивне оцінювання** – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.